

אתגר חידוש ההלכה

בנימין לאו

מבוא: טובה תורה עם נחלה – מודרנה בעולם התורה לכתחילה

המאמר הזה¹ נכתב לאחר תקופה ארוכה של התקפות חוזרות ונשנות כנגד ציבור דתי ורבנים השייכים לזרם המזדהה עם המודרנה ופועל לקידום חיי ההלכה במציאות הישראלית והמערבית. ישנן סוגיות רבות הדורשות טיפול וליכון בכל שטחי החיים, הפרטיים והציבוריים: ענייני אישות ומשפחה, ענייני גיור לזכאי חוק השבות, ענייני מסורבות גט ומדיניות בתי הדין בישראל, ענייני כשרות מתוך ראייה ציבורית רחבה, יסודות של צדק חברתי ומימושם בחברה, שאלות מוסריות ועוד כהנה וכהנה. כל בקשה להתחדשות הלכתית נתקלת בחומה בצורה מצד הרבנות הרשמית, המאמינה שהיעדרות לשינויים המבוקשים תפתח את הדלת בפני הרפורמה. החשש המתמיד מכל פתח של שינוי חוסם וחונק את ההלכה, ומדיניות "חדש אסור מן התורה" כובשת את כל מרחב החיים הדתיים שלנו.

כבר התרגלנו לפסילה הקבועה מצד הציבור החרדי, הרואה בציונות הדתית אויב רוחני. אך בשנים האחרונות מתנהל מאבק רוחני בין זרמים בתוך הציונות הדתית. לאחרונה הוגדר הזרם המודרני הזה "נאו-רפורמים". לא נתקרה דעתם של המגדירים עד שביקשו לילך בדרכו של החתם סופר והרש"ר הירש ולקרוע לא רק את הבגד אלא

1 אני מבקש להודות לאשתי נועה ולבני ידידיה שקראו גרסה מוקדמת של המאמר והעירו את הערותיהם.

הרב ד"ר בנימין
לאו הוא ראש בית
המדרש לצדק
חברתי בבית
מורשה ורב בית
כנסת הרמב"ן
בירושלים

גם את המחנה הדתי-לאומי - נאמני התורה לחוד וה"נאו-רפורמים" לחוד. קריאה זו עוררה תגובה ציבורית גדולה, אך לא נוצר דיון עומק בפער האמיתי שבין קורעי הקריעה ובין הציבור המודרני שמבקש ותובע לראות בחידושה של תורה. לא די בעריכת כנס פיוס ובאמירה כי כולנו מחויבים ל"שולחן ערוך". אלה מספיקים למהלך חברתי עממי שמבקש לשמור על החברות ועל מערכת החינוך שבה נפגשים ילדים מהזרם החרד"לי והמודרני כאחד. לעצם העניין, אנו צריכים לנסח בעבור תלמידינו וילדינו עמדה של לכתחילה, מבלי לטשטש את השקפת עולמנו. בעולמה של תורה נחשב הרב אהרן ליכטנשטיין לדוברו הצלול ביותר של אותו זרם המבקש להוביל את המדיניות של הציבור הדתי המודרני:

הציבור הדתי המודרני מוצא עצמו נתון תחת התקפות גוברות. נכון להיום, נדמה לי שבעיקר בכל הקשור לימין - היינו לחרדים ולקרובים אליהם - הן התוקפים והן המתגוננים חשים שהביקורת היא אינטנסיבית במיוחד, רחבת היקף, מתייחסת למרחב גדול של מחשבה ומעשה וחודרת לעומק... מטילה ספק בלגיטימיות היסודית ובכשרותה של העמדה הדתית המודרנית לבוא בקהל.²

הזרם שמוליך הרב ליכטנשטיין מיובא בחלקו מארצות הברית, שם הוביל אותו חותנו הרב י"ר סולובייצ'ק ז"ל. זוהי יהדות שאינה מוותרת על קוצו של יו"ד בהלכה אך אינה מוכנה לצמצם את עולמו של הקדוש ברוך הוא לאותן ארבע אמות של הלכה. השפע שהוריד הקדוש ברוך הוא לעולם על ידי חוכמת האדם נועד להעשיר את התורה ולהגביה את האישיות הדתית לפסגות רוחניות יותר. ההומניזם הפך את האדם לטוב יותר וגילה את המאור שטמון בכל הברואים. לצד הרב ליכטנשטיין הוביל הרב יהודה עמיטל את תלמידיו לחיים מוסריים שמתרחקים מ"דתיות עצבנית" ופועלים במרחב הדתי ביושר ובאומץ.³ הזרם של ישיבת הר עציון חולל מהלך אדיר בחברה הדתית-לאומית, דרך מהפכת לימוד התנ"ך, המכללה להכשרת מורים שליד הישיבה ומאות הבוגרים שממלאים את הארץ בתחומי עשייה מגוונים.⁴

כמו בכל תנועה, גם כאן יש מגמות של שמרנות וחדשנות. משמאלה של הישיבה צמחה תנועת התעוררות דתית רדיקלית יותר, מבית מדרשו של הרב דוד הרטמן, שביקשה לטלטל את מסד הרבנות ופסיקת ההלכה ביתר עוצמה. שילוב האקדמיה בעולמה של התורה עורר הרבה התנגדויות, חרמות ונידויים. כאיש בית מורשה בירושלים, המציין כמעט עשרים שנה להיווסדו, אני יכול לומר שהמלחמה כמעט נגמרה. מציאותם של רבנים אקדמאיים כבר אינה נדירה; רבים הם המבקשים לרכוש כלי עבודה מחקרניים המועילים להעמקת

**לאט אך בבטחה מתפתח
לו זרם של יהדות פתוחה
ורצינית, מגוונת אך צועדת
בכיוון אחד - להוציא
את התורה מגלות
למרחב החיים**

---

2 הרב אהרן ליכטנשטיין, באור פניך יהלכון, אלון שבות תשס"ו, עמ' 187.

3 מקצת דבריו מרוכזים בקובץ והארץ נתן לבני אדם, אלון שבות תשס"ה.

4 לאמיתו של דבר, במשנתו של הרב קוק היה פוטנציאל לעורר מהלך כזה (ראו למשל בנימין איש שלום, הרב קוק - בין רצינוליזם למיסטיקה, תל אביב תש"ן, עמ' 292), אבל מסיבות היסטוריות ושונות תורתו של הרב קוק אינה משמשת היום המניע המרכזי למהלך רוחני כזה.

לימוד התורה ואינם יראים מהישגי האקדמיה. לאט אך בכטחה מתפתח לו זרם של יהדות פתוחה ורצינית, מגוונת אך צועדת בכיוון אחד - להוציא את התורה מגלות למרחב החיים.

במאמר הזה אני מבקש לשרטט בקווים כלליים את דמותו של הפוסק בחברה המודרנית ואת השפעתה של החברה המודרנית על הפסיקה. למותר לציין שבמאמר אחד וקצר אי אפשר להקיף את הנושאים כולם אלא רק לגעת בנקודות כלליות, ובעזרת השם יימצאו המקום והזמן להרחיבם.

1. שקיפות ואמינות כתנאי להנחלת התורה

בעולמה של ההלכה מוכרת היטב המגמה המגיבה בחשדנות ובהתנגדות לחידושים ולהיתרים שלא היו מוכרים ברורות הקודמים. דבר שלא היה מקובל אינו מתקבל באהדה. במשך מאות רבות חששו גדולי התורה שהעברת התורה להמון תביא לידי פיחות במעמדה של התורה ותייצר פרשנויות של פרימת ההלכה. כבר בימי התלמוד אנו פוגשים את האמורא רב שנהג לפסוק הלכה כשיטה המקלה בעת שלמד עם תלמידיו, אך בזמן שדרש בפני ההמון היה נוקט את העמדה המחמירה. אנשי הידע ניהלו את החברה מתוך עמדת כוח של מי שמחזיק בידי את המפתחות לפסיקת הדין ולהוראת המותר והאסור.⁵

לפני חמש מאות שנה גרם הדפוס למהפכה של ממש בחשיבה של הפוסקים באשר למשמעות הידיעה לעומת ההבנה. היום מהפכת האינטרנט שינתה לגמרי את כללי המשחק. מאגרי מידע מתפתחים מול עינינו בקצב שאי אפשר לדמיין. אנו בעיצומו של מהלך שרק בראייה עתידית אפשר יהיה לנתח אותו ולעמוד על עוצמתו. כל איש יושב בביתו ומקבל בלחיצת כפתור את כל הידע הדרוש לו לבירור ספקותיו. כל מי שסובל מבעיה רפואית מכיר את ההתנהלות הזאת. "שאלת חכם - חצי תשובה". אם שאלת נכון את שאלתך תקבל חיש קל מאמרים וסקירות על התסמינים המטרידים אותך. מצויד במידע הזה תלך לרופא ותשאל לדעתו. אם התכוננת כראוי, הוא לא ידע יותר ממך, אלא ידע לנתח את המקורות שהבאת. הוא ימייין לך את המקורות לסוגיהם, לבתי גידולם, ימליץ על האחד וידחה את האחר. כוחו של החכם אינו בידע אלא בניתוחו. כך גם בעולמה של ההלכה. הידע עבר לרשות הרבים. כל אחד יכול לדעת הכול. מתוך עמדה זו נדרשים חכמי ההלכה להכיר בשינוי ולהפוך להיות ליועצים ומנווטים במקומות מרובי ספקות. אמיתה של תורה מתגלה בכל מרחביה. הרב אמור להכיר ולהציג את הפנים השונות בכל סוגיה ולא להעלים צדדים שאינם עולים יפה עם השקפתו. אם הרב יכחיש את המקורות ויקבע את עמדתו בפסקנות בלי לתת מקום לדעות החולקות - הוא ייתפס כלא אמיין. חוסר אמינות בין הרב לקהל שואליו מייצר תנועת נתק והתרחקות מכל התורה כולה. אמירת האמת אינה מחייבת את הפוסק להישאר ניטרלי. תפקידו מחייב אותו לקבל הכרעה, לכאן או לכאן. אך ההכרעה נעשית מתוך גילויי החלופות ולא כיסוין.

5 לעניין זה ייחדתי את מאמרי 'עשה אזניך כאפרכסת: אחריות, צנזורה ולימוד התורה בעידן מאגרי המידע', אקדמות, יד (תשס"ד), עמ' 155-174.

אביא דוגמה אחת כדי להסביר את התופעה. אחת המהפכות הראשונות שנערכו בבני עקיבא הייתה הפרדה בין בנים לבנות. את המגמה הוביל הרב שמואל כ"ץ, שהוציא בשנת תשל"ז חוברת בשם קדושים תהיו. באותה חוברת מופיעה תשובתו של הרב אבינר בנוגע להצטרפות לתנועת נוער מעורבת. בתשובתו המלאה מביא הרב אבינר מקורות לאישוש דבריו הנחרצים שפעילות מעורבת אסורה בהחלט. אמנון שפירא, איש טירת צבי, עבר על תשובתו של הרב אבינר והוכיח בקריאה ביקורתית שהשימוש במקורות הפסיקה מאוד לא מדויקים, בלשון המעטה. הפרשנות המחמירה של הרב אבינר מביאה לידי קלקולים קשים. כך, למשל, כותב הרב אבינר: "גם בעבודה אין להיות בערבוביא". המקור שמצוין לאיסור זה הוא תשובת הרב"ז, אך עיון בגוף התשובה מלמד שמדובר בנשים יהודיות שהולכות לעבוד כ"עובדות זרות" לימים ולילות בבתי גויים. מכאן מסיק הרב אבינר את מסקנתו לגבי עבודה במדינת ישראל.⁶ כשתלמיד מגלה את המעשה הזה מתערער אמונו בפסיקת הרב לא רק בתחום זה אלא בכל הפסיקות כולן. לפני שלושים שנה היה לאמנון שפירא יתרון על אחרים, שכן הוא הכיר את המקורות ויכול היה לבדוק אותם אחד לאחד. היום, כשכל אחד יש גישה לפרויקט השו"ת, וגוגל מנגיש את התשובות לכל השאלות בעולם, יכול כל אדם לברר כל תשובה ולבחון את אמינותה. רב שיפסוק באופן סתמי, לקולא או לחומרה, במקום שיש מורכבות הלכתית, ייתפס כאיש לא אמין.

כבר לפני מאה שנה (תרס"ט) עמד הרב קוק זצ"ל על חובת האמינות של פוסקי ההלכה. הדברים נכתבו במסגרת פולמוס שהוא ניהל עם הבר"ץ של חסידי ירושלים. הרקע לפולמוס היה היתר כשרות לפסח שנתן הרב קוק למפעל המייצר שמן שומשומין.⁷ טענתם של הרבנים הירושלמים הייתה שההיתר פוגע בחומת ההלכה. אם ייפתח למתירים פתח כפתחה של מחט, יפרצו את החומה כולה. תגובתו של הרב קוק עוסקת בהבנה המהותית של התקבלות הפסיקה באוונט הציבור. כנגד טענתם של החרדים הקובעים שפרצה זו תמוטט את החומה כולה, קובע הרב קוק בתשובתו:

וכבר כתבתי למעלת כבוד תורתם, שאני יודע ברור תכונת בני דורנו, שדוקא ע"י מה שיראו, שכל מה שיש להתיר ע"פ עומק הדין מתירין אנחנו, ישכילו לדעת, שמה שאין אנו מתירין הוא מפני אמתת דין תורה, וימצאו רבים הדבקים בתורה שישמעו לקול מורים בעזרת ה', מה שאין כן כשיתגלה הדבר, שישנם דברים כאלה, שמצד שורת ההלכה ראויים הם להתיר ורבנים לא חשו על טרחם וצערם של ישראל, והניחו את הדברים באיסורם, יוצא מזה חס וחלילה חילול ה' גדול מאד, עד שמתרבים המתפרצים לומר על כמה גופי תורה, שאם הרבנים רוצים היו יכולים להתיר, וע"י זה יוצא משפט מעוקל.⁸

הדברים של הרב קוק מוכרחים לחלחל לעומק התודעה של מורי ההוראה שלנו. חידושו של הרב קוק הוא שסכנת "המדרון החלקלק" נמצאת גם במקום של החמרת יתר ונעילת פתח אפשרי. בדיוק בתמונת ראי של חששם של אנשי ירושלים, החוששים שפתיחת

6 תשובת הרב אבינר ולצדה השגותיו של אמנון שפירא התפרסמו בחוברת בהוצאת בני עקיבא, חברה מעורבת בבני עקיבא בימינו, טבת תשמ"א.

7 פרשת הפולמוס ניתנה בקפדנות על ידי חגי בן ארצי, 'אידיאולוגיה ופסיקת הלכה', עמיחי ברהולץ (עורך), מסע אל ההלכה, תל אביב 2003, עמ' 177-195.

8 שו"ת אורח משפט, קיב.

סדק תמוטט את הבניין כולו, חושש הרב קוק שהחמרת יתר תפגע בקשר שבין ישראל לאביהם שבשמים. אם לפני מאה שנה מתאר הרב קוק את הציבור כמבין ומשכיל, מה נאמר אנו בדור דעה החשוף לכל מאגרי הידע?

2. "אילו הייתה בתך?" – על רגישות הפוסק למצוקת השואל

דבריו הרב קוק האלה בולטת תובנה נוספת. הוא מתאר את תחושת האדם הפונה לרב בשאלה ורואה שהרב אינו שותף לצער ולכאבו. כשהרב היה יכול להתיר או לפחות להתלבט והוא חותך בסכין חריפה לחומרה – נוצר חילול ה'. כנגד הדעה הקובעת שחתיירה להקל היא ביטוי לעלבונה של תורה, קובע הרב קוק שמאמץ הלכתי לרווחת הציבור והתחשבות בצרכיו הם מעשה של קידוש ה'. פסיקת הלכה מתירה ומתחשבת מחברת את הציבור לתורה ומעצימה את שדרת שמירת ההלכה בישראל. כנגד כל אותם מלעזים הטוענים שכל עניינם של השואלים אינו אלא לחבל בתורה ולחסל אותה עומדים רבבות יהודים, מכל הדורות ומכל הגלויות, ומוכיחים שנאמנות לתורה אינה נפגמת עקב הצורך בהקלות ובפסיקות מתחשבות. הדוגמאות לכך רבות, ולא אמנה אותן כרוכל.⁹

החמרת יתר במקום שאפשר להקל אינה אלא תופעה חדשה שמעולם לא הייתה מקובלת על מורי ההוראה. לעתים אפשר לראות מחלוקת פוסקים שבה צד אחד

<p style="text-align: center;">החמרת יתר במקום שאפשר להקל אינה אלא תופעה חדשה שמעולם לא הייתה מקובלת על מורי ההוראה</p>	<p>מתאמץ להקל ואילו בצד שכנגד המאמץ אינו קיים. הסבר אחד לתופעה זו ניתן על ידי אחד מגדולי הפוסקים במאה השבע-עשרה, הרב דוד סגל, בעל 'טורי זהב'. לפני עמדה הסוגיה של איסור אכילת תבואה חדשה בחוץ לארץ. כל גדולי הפוסקים מארצות הים התיכון החמירו בזה מדאורייתא ואילו פוסקי אשכנז חיפשו</p>
--	---

פתח להתיר. עיון היסטורי וגאוגרפי בסוגיה זו מגלה שרק באשכנז ובתימן הייתה בעיה קיומית שלא אפשרה להמון העם לשמור על ההלכה, ואילו בספרד ובארצות הים התיכון ההלכה הייתה קלה לשמירה. הט"ז מסביר את התופעה הזאת כך: "והפוסקים שלא חשו לשעת הדחק בזה דבארצות שלהם אין זה דחק כל עיקר דהם היו בארצות החמים".¹⁰

במילים אחרות – הטורח והדחק לא היו מנת חלקו של הציבור שבקרבנו פעלו פוסקי ספרד וממילא לא היה שום לחץ על הפוסק להיכנס בעובי הקורה ולחפש את הדרך

9 הרב פרופ' דניאל שפרבר הקדיש לנושא זה את ספרו **דרכה של הלכה**, ירושלים תשס"ז, והוא מציג שם עשרות דוגמאות המבססות את דרכה של ההלכה המאירה פניה לשואל וקשובה למצוקותיו.

10 יורה דעה, רצג, ד. עסקתי בסוגיה זו בהרחבה בעבודת מחקר על החדש בחוץ לארץ. תמצית מזה נמצאת במאמר 'מסע בארון הספרים ההלכתי – גלגולי מצות "חדש" בתולדות ההלכה', עמיחי ברהולץ (עורך), **מסע אל ההלכה**, תל אביב 2003, עמ' 127-156.

המאפשרת להקל. לעומת זאת, כל הפוסקים שחיו בארצות שבהן היה צורך להקל, התגייסו לטובת הציבור ועשו כל מאמץ כדי להתיר את האיסור הזה. כשיחיד או ציבור רואה שפוסק ההלכה אינו משתדל לעזור לו בצער ובקשייו, הוא מאבד את האמון בכל מנגנון ההלכה. יום-יום אנו פוגשים באנשים מבינים ומשכילים שנתקלים בחומות בצורות של רבנים חוששי מדרונות חלקקים האוסרים את המותר ואינם טורחים להקשיב לקולם ולצערם של ישראל. הגמרא (כתובות כג, ע"א) מספרת על בנות ישראל שנפלו בשבי והגיעו לנהרדעא עם שוביהן. האמורא שמואל התלבט באשר לכשרותן, שמא חיללו אותן עד שלא הגיעו אליו. על חשש זה הגיב אביו בנויפה: "אילו היו בנותיך - האם היית מזלזל בהן כך?" מילים אלו צריכות להדהד בראשו של כל רב ופוסק בכל שאלה שבאה אליו: "אילו הייתה בתך". הכול יודעים שהורה יעשה כל מאמץ לעזור לילדו. את העולם הוא יהפוך בעבורו. כשרואים התעלמות מצדם של פוסקים מתוך "חשש", מתעצמת תחושת הניכור ומתרחשת תנועה של עזיבת עולם התורה. אנו צריכים להתיר מפני אמיתת התורה את מה שאפשר להתיר, ולא לחשוש ממה שיאמרו קיצוניים שמבקשים ליישר קו עם מגמות מחמירות. הנחת האיסורים או הימנעות מחתימה להיתרים יוצרת, לפי הרב קוק, קו שבר נורא בין הציבור לרבניו. את הנתק הזה אין מאחים על ידי דרשות או חרמות. הציבור מבין שמי שאמור לדאוג לו מתעלם ממנו ואינו חש בצער.

אחת החוויות הראשונות שחוויתי בעת שכיחתי כרב בקיבוץ סעד הייתה כרוכה בנושא המחיצה. שכנתי גילי זיוון כתבה מאמר על מצוקת האישה המתפללת מעבר למחיצה. הדברים פורסמו בכתב העת של הקיבוץ הדתי עמודים. חודש לאחר מכן פורסמה תגובה של אחד מרבני הקיבוצים שבזלזול ובפטרונות דחה את דברי גילי בקש, תחת הכותרת "הכצקתה". לא אשכח את הפגיעה שעוררו דבריו. לא כל צעקה מחייבת הסכמה, אך לרב יש חובה להקשיב לכאבם של הבריות.

הגמרא במסכת שבת (דף נה, ע"א) מספרת על אישה שבאה במצוקה לאמורא שמואל. הוא התעלם ממנה, ותלמידו, רב יהודה, תמה על כך. ענה לו שמואל שלא עליו מוטלת האחריות אלא על ראש הגולה. לכאורה כאן נגמר הסיפור, אך בסוגיה אחרת (בבא בתרא י, ע"ב) מובאת מסורת על בנו של רבי יהושע בן לוי (הדור הראשון של אמוראים) שחלש, מת וחזר לחיים. לשאלת אביו מה ראה, ענה הבן: "עולם הפוך ראיתי, עליונים למטה ותחתונים למעלה". התוספות כותבים שלגאונים הייתה קבלה שעברה בידם רב מפי רב "שעולם הפוך היינו שראה שמואל שהיה יושב לפני רב יהודה תלמידו, שמיחה בשמואל". גם אם אינך מסכים, אין אתה רשאי לאטום אוזנך.

3. החברה כמקדמת את החשיבה ההלכתית - היחס לאנשים בעלי מוגבלויות כמשל

בפסקה זו אני עובר לחלקו השני של המאמר ומבקש לברר את השפעת המודרנה על ההלכה. היחס האופטימי להתפתחות העולם והאדם מביא את הפוסק המודרני לגלות הקשבה ולהשתתף בתהליך ההתעלות שעוברת החברה כולה. כמובן, לא כל תהליך זוכה לברכת הדרך ויש פעמים שהמהלך החברתי מתפרש כנסיגה ולא כהתקדמות. אולם יש

מקרים שהמציאות החדשה מתוקנת בכירור ביחס לעבר, ואז נדרש הפוסק להגיב בחיוב אל ההשתנות ולפרש את ההלכה בהתאם למציאות החדשה. אחד הנושאים הבולטים ביותר בזמן החדש הוא גילוייו של ה"אחר". האדם המודרני מתאמץ להכיל באופן הרחב ביותר את כל מי שבעבר היה מודר מהמרכז החברתי: האישה המודרת הפכה לשותפה שווה בכל חזיתות החברה, האדם בעל המוגבלות הפיזית והנפשית הפך להיות שווה ערך וזכויות, אנשים בעלי צרכים מיוחדים או כאלה שנמצאים במצבים מיוחדים משמיעים את קולם ומצפים להקשבה ולהבנה. בכל התחומים הללו דורשים אנשי התורה המודרניים מענה מהנהגה הרוחנית. אם החברה הכללית עוברת מהפך ביחס לאנשים בעלי מוגבלויות, אנו דורשים מעצמנו לגלות את אורה של התורה באותה סוגיה ממש. לא תמיד התורה מפלסת את הדרך לחברה. לעתים התהליכים החברתיים הם שמאיצים במחזיקי התורה לעמול ולמצוא פנים חדשות בתורה – כהלכה.

אדגים את דבריי בקצרה. לפני כשלוש מאות וחמישים שנה עסק הרב יעקב חגי'ז בשאלת מעמדו של החירש ובהיתר לחלל שבת בעבורו. בתשובתו אפשר לחוש את המצוקה של איש גדול שמרגיש שלחירש יש צלם אלוקים אך מעמדו ההלכתי מעורער, ומקורות רבים מתייחסים אליו כאל "לא-נפש". במצוקתו התפלל הרב חגי'ז שלא ייפול החירש לחולי מסוכן בשבת, שכן בני אדם לא יחללו שבת בעבורו. כמאתיים שנה אחריו קרא רבי ישראל מאיר מראדין את תשובתו ותמה עליו: "ולא ידעתי מה היה לו לבעל הלכות קטנות שנסתפק בזה אם מחללין ואם הורגיין עליו ודבריו תמוהים"¹¹. התשובה לתמיהתו של בעל 'משנה ברורה' היא פשוטה. בשנים שעברו מאז ימיו של הרב חגי'ז ועד תקופתו שלו התחוללה בעולם מהפכה ביחס לאנשים בעלי מוגבלויות. במאה התשע-עשרה התחילו להקים בתי ספר לחירשים וגילו את כישוריהם. גדולי ישראל, ובהם רבי חיים מצאנז, נדרשו לשאלת מעמדו של החירש בעקבות שינוי זה. הם הובילו קו ששינה לחלוטין את מעמדו. את הדברים הללו כותב במפורש רבי עזריאל הילדסהיימר בתשובתו לרבני גרמניה, שסירבו לקבל את שינוי המציאות של החירש:

אבל כך היתה השקפת העולם על דבר החרשים בזמנם וכן מבואר בספרי הרופאים מן התקופה הזאת, ורק לאח"כ נשתנתה דעתם עד שהגיעו למסקנא שיש לחרשים כח השכל (אלא שקשה להוציאו מכח אל הפועל), וכך הוכח בימינו בכירור מן הנסיון. ואין בזה שום סתירה לדחז"ל שלא דיברו אלא בחרש שלא היה באפשרותו להפעיל את כח השכל שלו.¹²

החשיבה המודרנית תובעת בפה מלא מפוסקי ההלכה להכיר במהפכה של העת החדשה, שהביאה לעולם המערבי את ההכרה באורו של האדם באשר הוא אדם. כל מי שנוגע בסוגיות אלו רואה את המהפך שעבר העולם מימי הביניים עד העת החדשה. האתגר התורני של גילוי כוחה של התורה ביחס לאחר אינו נעצר ביחס לבעלי מוגבלויות. מעמדו של האדם הנברא בצלם מתעצם בעת החדשה. קריאת מקורות מפוסקי ההלכה שלפני מאתיים שנה והלאה מגלה את הדילמה בין הרצון לשמור את ההלכה במתכונתה

11 תשובת הרב חגי'ז בשו"ת הלכות קטנות, חלק א. תגובת החפץ חיים מצויה ב'באור הלכה' לסימן שכט.
12 תשובת רבי עזריאל הילדסהיימר, חלק ב, סימן נח. בתשובה הוא פורש את היחס של החברה כולה לחירשים עד לעת החדשה ועומד על ההבדל בין מי שהיה מוכן להכיר בשינוי המציאות ובין מי שהתחפר בקביעה התלמודית.

הישנה ובין הרצון להניע את ההלכה קדימה על פי השינויים שחלו בחברה.¹³ כך למשל נמצא מחלוקת בשאלת כניסת כלב נחיה של עיוור לבית הכנסת,¹⁴ או דיון ביחס לעלייה לתורה של ילד בר מצווה הסובל מפייגור שכלי¹⁵ ועוד שאלות מסוג זה. המכנה המשותף הוא שכל מי שבחר להיות שותף במערכת החיים המתחדשים צריך להפוך כל אבן בפסיקת ההלכה כדי לחבר את התורה ולהאירה באור החיים.

4. המודרנה המניעה את הפוסק – מעמד האישה כנושא מוביל בהקשבה למציאות המשתנה

כהדגמה לשני חלקי המאמר – אפיונו של הפוסק המודרני, והמודרנה כמניעה את הפסיקה – אדון בנושא הבולט ביותר בפסיקה המודרנית: השינוי במבנה המשפחה בעקבות השינוי במעמד האישה. כשבודקים מה הם הנושאים שהעסיקו את החברה הדתית המודרנית בשנות השישים והשבעים של המאה העשרים, אנו מוצאים את שאלת היחס לגר תושב, היחס לתרבות המערב ודמות השבת במדינה היהודית-דמוקרטית. אחד הנושאים שלא היה מצוי כלל על סדר היום הוא שאלת מעמד האישה.¹⁶ בשני העשורים האחרונים הפך נושא זה לסוגיה מרכזית ומהותית שמחייבת חשיבה מחודשת וכוללת: לימוד תורה, מערך הכוחות בבית, מקומה של האישה בתפילה ובקריאת התורה, מעמד הנשים כמורות הוראה. שאלות אלו נובעות משינוי כולל במעמד האישה בחברה. אם לפני תשעים שנה נחלקו הרב עוזיאל והרב קוק בשאלת זכות בחירה לנשים, הרי שהיום נשים דתיות מנהלות מערכות ציבוריות ועסקיות כמו הגברים, ללא שום הבדל. בעולמה של התורה הנושא הזה הוא סלע מחלוקת. בכל פעם שמתעוררת שאלה

13 ראו לדוגמה את ספרו של הרב יובל שרלו, **בצלמו – האדם הנברא בצלם**, ירושלים תשס"ט. בדברי ההקדמה כותב הרב שרלו על המצוקה שהוא חש על שחלק גדול מנושאי דגלה של תורת ישראל הולכים בכיוון לא נכון, המתעלם מהיסודות הרבים של צלם אלוהים שבאדם.

14 המחלוקת של הרב פיינשטיין והרב ברייש בנוגע לכניסת כלב נחיה של עיוור לבית הכנסת מדגימה יפה את העניין. הרב פיינשטיין, ובאופן פורמלי הוא צודק. הלולייניות הלמדנית של הרב פיינשטיין מגלה את המהפכה הנפשית של עיוור הנוהג בכלב נחיה לעומת עיוור המוהג על ידי אדם אחר. הרב פיינשטיין מנלה את המוטיבציה הנדרשת להפוך תורה כדי לחברה אל הצורך החברתי. תשובת הרב פיינשטיין נמצאת באגרות **משה**, חלק א, סימן מה. תשובת הרב ברייש נמצאת בחלקת **יעקב**, אורח חיים, סימן לד.

15 הרב שלמה אבינר, **שאלות בענייני ילדים עם תסמונת דאון**, אסיא, נז-נח, [לפי רמב"י, טו, א-ב (תשנ"ז)] עמ' 14-16.

16 את הממצא הזה אפשר להוכיח מעיון בגיליונות כתב העת **מהלכים** של התנועה ליהדות של תורה, התנועה המייסדת של האקדמיה הדתית בישראל, מהשנים 1966-1974. ראו על כך במאמרי 'עיון בדרכה של "התנועה ליהדות של תורה"', **ספר זיכרון לפרופסור זאב פלך ז"ל**, ירושלים תשס"ה, עמ' 371-384. בשנים האחרונות אנו עדים לשאלות רבות בתחום המשפחה: דחית היריון בראשית הנישואין, רווקות המבקשות לקבל אישור להרות בגיל מבוגר ללא נישואין, חד-מיניים המבקשים להיות מוכרים "מחוץ לארון". התגובות המגוונות למכלול השאלות הללו מציגות את הפער בין עמדה הלכתית מודרנית ובין ניסיונות שמרניים לחסום את הרוחות המבקשות לנפץ את הבית היהודי. אך גם כאן חובת הרב להקשיב קשב רב לכל פנייה.

הקשורה לשינוי מצבה של האישה פורצת זעקה מצד השמרנות ההלכתית שמדובר ב"רפורמה". רבנים רבים רואים בדרישת האישה לשינוי במעמדה במערך החיים הדתיים מגמה חיצונית זרה, היונקת מזמורות זרות של פמיניזם. כמו בכל הנושאים ההלכתיים גם נושא זה עובר תהליך של הבשלה והפנמה, והרבנים, כמו הציבור כולו, מתרגלים לשינוי במעמדה של האישה.

נדגים זאת בנושא תכנון המשפחה. הסיבות לרצונם של זוגות צעירים להשהות את לידת צאצאיהם רבות הן: השלמת לימודיה הגבוהים של האישה, תחושת חוסר ביטחון בתקופה הראשונה בחיי הנישואין (מבחינה אישית או כלכלית) ותוכניות אישיות שונות. כבר לפני יותר משלושים שנה עמד הרב אהרן ליכטנשטיין, ראש ישיבת הר עציון, על שכיחותה של סוגיה זו: "כמעט כל מורה הוראה, אם רב ואם ראש ישיבה, המקיים מגע נרחב עם זוגות צעירים, על סף הנישואים או מעבר להם, יכול להעיד על ריבוי הפניות המגיעות בתחום זה"¹⁷.

בדבריו עומד הרב ליכטנשטיין על הרצינות וכובד הראש שבהם יש להתייחס לשאלה, שכן היא אינה נובעת מעצלנות נפשית ומהקלת ראש, אלא דווקא מרצינות עצומה ומהתנגשות ערכית אמיתית. מול הערך הכללי, הדורש לדאוג לאומה, עומד הערך האישי, הלגיטימי מבחינה אנושית ותורנית גם יחד: המשך תלמוד תורה, רכישת אומנות, התקדמות מקצועית, הבטחת שלוה נפשית, היערכות לחינוך מתאים לילדים ועוד. אם זוגות ימצאו מולם חומה בצורה של פוסקים הקובעים שאין שום היתר לדחיית ההולדה לאחר החתונה, תהפוך בעבורם ההלכה ללא-משמעותית והם יימנעו מלפנות אל הרב כלל. אך אם ימצאו מולם רב קשוב, לומד, משתדל, מתחבט ועוזר – הם יבנו את ביתם מתוך אחריות ומתוך רצון להתייעץ ברב כדי לכוון את עצמם למסורת ההלכה. כבר שנים אני מוצא עצמי עוסק בשאלה זו עם זוגות רבים. לא כאן המקום לשרטט את המדיניות שלי בסוגיה רגישה זו. אומר רק שאין לי ספק שגישה זו, המקשיבה קשב רב לזוגות, מלווה אותם בלבטיהם ומנסה למצוא מענה לשאלותיהם מתוך עולמה של ההלכה, מקרבת יותר אנשים לחיי תורה.

אחד הרבנים המובילים את המגמה הקשובה לציבור הוא הרב יובל שרלו, תלמיד ישיבת הר עציון וראש ישיבת פתח תקוה. בלי מורא הוא עומד בכל חזית ונלחם להשמיע את קולן של המצוקות החברתיות ופעמים רבות את קולן של הנשים החשות שעולמה של תורה אינו נותן מענה למצוקותיהן. כדי להדגים את הדבר אביא כאן פסקה קטנה מתוך דבריו בעניין בקשתן של נשים רווקות לממש את אימהותן ולהביא לעולם ילדים מתרומת זרע. זוהי סוגיה רגישה הנוגעת בעצבים העדינים ביותר של מבנה המשפחה ומשמעותה, של פירוק המשפחה בחברה המודרנית ושל ההקשבה למועקה של היחיד. רוב הנדרשים לשאלה זו הגיבו בשלילה גורפת, בשל החשש מהתפרקות הבית והמשפחה. כך, למשל, כתב מאיר הלוי:

חלק מפגעי המודרניזציה הליברלית הוא הפיכתנו לטכנולוגים מידי, שכלתניים וקרייריסטים, וכאשר ישנה אישה אשר חלק מתכנון הקריירה הוא הבאת ילד בגיל 35-40 בתור אמא חד הורית, הדבר מצביע על כך שאותה אישה לא יכלה ליצור קשר בריא וטוב של אהבה ותמיכה הדדית עם בן זוג. איך אותה אישה

17 ראו לעיל, הערה 1.

חושבת לרגע ליצור קשר בריא וטוב עם ילד?? שלפחות בשלבים הראשונים שלו הוא טיפוס מאד אגואיסטי ואגוצנטרי, כדרכו של כל תינוק? כיום ישנן גם נשים דתיות שמאד רוצות להביא ילדים לעולם ולמלא את התפקיד שיועד להן וזה להיות אמא, אך לא מוצאות את הזיווג שלהן, אז מה הן עושות? פונות למכון פועה, ונידחות, פונות למקומות אחרים ואז מקבלות פסיקה ללכת לבנק זרע של גויים בצרפת או גרמניה, זאת כדי שלא יהיה ממזרות בישראל של אח ואחות. כך נולד לו ילד שלא מקבל דמות של אב, חז"ל קוראים לו שתוקי שכאשר שואלים אותו מי האבא שלו הוא שותק, ובמקרים האלה הוא תמיד יוכל לטעון שאבא שלו הוא בנקאי, מבנק הזרע.¹⁸

הכותב אינו מסתיר את נקודת המוצא שלו: המציאות המודרנית היא "פגע". בשולי הדברים נאמר שכדרכם של כותבים כאלה נעשה שימוש עקום בהלכה, וכמו שהערתי בסעיף הראשון במאמר, הקביעה הגורפת שמעמדו של הילד הנולד לאישה זו הוא "שתוקי" היא טעות הלכתית שמטרתה להעצים את תחושת האיסור ולהגביה את החומה. לפני חמש שנים כתב הרב עובדיה יוסף תשובה הלכתית בעניין אישה רווקה שילדה ילד מתרומה מבנק הזרע ולאחר שחזרה בתשובה ביקשה שיכירו בבנה ככשר להינשא כדת משה וישראל. בתשובתו מוכיח הרב עובדיה יוסף שמכיוון שהאישה הייתה פנויה, אנו דנים בזרע הזה כבדיני ספקות ש"כל דפריש מרובא פריש" והרוב כשרים אצלה, ולכן אין לילד דין "שתוקי". ואם נולדה מההפריה בת, היא תהיה מותרת לכוהן.¹⁹ לכותב המאמר שלנו ההלכה אינה משנה. יש לו מטרה - להילחם בפירוקה של המשפחה - ולכך כל הכלים כשרים, ובכללם הפיכת המותר לאסור. באופן דומה מאוד כתב גם הרב דוד גולינקין, ראש ועד ההלכה של התנועה המסורתית בישראל. דבריו נכתבו בשנת תשמ"ח, הרבה לפני שהסוגיה התעוררה בעוצמתה העכשווית. הוא כותב בשלילה גורפת ואינו פותח שום פתח להיתר. לדבריו, "אם נאמץ את שיטת ההזרעה המלאכותית מתורם לנשים רווקות, נסתום את הגולל על המשפחה היהודית".²⁰ כנגד גישה זו נשמע את נימת דבריו של הרב שרלו:

בשעה שאישה מגיעה למצב בו היא חיה במציאות שבה קרוב מאוד לוודאי שלא תזכה להקים בית בישראל אף שהיא רוצה מאוד ומוכנה להתפשר לצורך כך, ובד בבד מתקתק השעון הביולוגי וסיכויי הצלחה הניסיונות ללדת הולכים ופוחתים, והיא מאוד רוצה בילד - עומדת שאלת כבודת משקל בפני פוסקי ההלכה, והם חלוקים ביניהם. חלק סוברים כי אל לה לאישה להעמיד את רצונה בילד מול חשיבות קדושת המשפחה בישראל, ומול טובת ילד להיוולד במשפחה שיש בה אב ואם, ואין דרך ללכת במציאות כזו. לא זו בלבד, אלא שיש גם מערכת ציבורית כללית שיש להתחשב בה, והיא הרצון למנוע את המדרון החלקלק של גלישת הרצון להרות ללא נישואין לגילאים הרבה יותר צעירים, ולמציאות בה ההולדה ללא בעל תהפוך לאפשרות נורמטיבית או אפילו איריאלית. לעתים תקנות ציבוריות לקדושת המשפחה בישראל בולמות

18 מדור 'דעות' באתר של ערוץ 7, כ"ד בתמוז תשס"ג, 24 ביולי 2003.
 19 שו"ת יביע אומר, חלק י, אבן העזר, סימן י. למותר לציין שהרב עובדיה לא בא להתיר לנשים רווקות להשתמש בתרומת זרע לכתחילה ותשובתו עוסקת רק בדיעבד.
 20 תשובות ועד ההלכה של כנסת הרבנים בישראל, כרך ג (תשמ"ח-תשמ"ט), עמ' 83-92.

את רצונו הפרטי של אדם. לעומת זאת, סובר חלק אחר של הפוסקים, כי כאשר מגיעים לגיל בו הסיכוי להרות עומד לפוג, וכי כאשר מדובר במי שעשתה את כל שביכולתה להינשא ולא זכתה בכך, לא ניתן למנוע מבחינה הלכתית את מימוש התקווה הזו. זאת משום שהתורה עצמה מתארת את האישה ללא הילד כמי שחשה שחייה אינה חיים ("הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי") והמדרש מעיר כי יעקב פגע ברחל וענה לה בצורה שלא נהוג לענות בה; זאת משום שאין איסור מפורש על אישה ללדת ללא בניין משפחה; זאת בשל העובדה שאסור להיכנס לשאלת "הרישיון להרות", וזו דרך ארץ שקדמה לתורה ומהות יסודית של הקיום האנושי; זאת בשל העובדה שפעמים שדווקא אם יולדת בן מיוחד משלה גם ללא אב מגדלת אותו בחום ובאהבה יותר ממשפחה רעועה שממשיכים ללדת בה ילדים.²¹

בחרתי בדוגמה זו כי היא מגלה לנו את כוחו של איש ההלכה להקשיב לבריות ולהיות שותף לכאביהם. גם כאן אני מבקש להימנע מלהיכנס לפסיקה עצמה. כל אחד מבין שהרב שרלו הולך בתוך שדה ההלכה אך בוחר בנתיב שמקרב אנשים לתורה ולא דוחק אותם אל מחוץ לגדר. את סכנת "המדרון החלקלק" הוא רואה לא רק בפירוקה של המשפחה אלא גם בהגבהת חומת האיסור ואטימת האוזן משמוע למצוקת הנשים הללו.

5. "כח דהיתירא" והאחריות לכלל ישראל: פולמוס "כושרות"

בשולי הדיון על הפסיקה המודרנית אבקש להוסיף עוד סעיף שאינו מצטמצם לתחום ענייניו של הציבור המודרני דווקא אלא נוגע לחייו של כל מי שחש אחריות לכלל ישראל ואינו חי באופן סקטוריאלי. רבים מרבני הציבור החרדי רואים עצמם כ"שומרי משמרת הקודש", העומדים על המשמר לבל יחדרו רוחות חיצוניות אל תוך עולמה של היהדות התורנית. זו היא תודעה של יושבי תיבת נוח, המבקשים להציל את עצמם מפני מי המבול של תרבות רעה השוטפת את היקום כולו. כל כוחם מרוכז בשימור קבוצת המיעוט וטיפוחה. החוץ המאיים אינו מעניינם. האתוס של הציונות הדתית היה, במשך שנים רבות, הפוך לגמרי.

חמושים באמונה גדולה טיפחו אנשי בני עקיבא את הרעיון של השתלבות בכל מערך החיים הציבוריים, בשדה התרבות, החינוך, הביטחון והתעשייה. אם היהדות החרדית משולה ליושבי תיבת נוח, הציונות הדתית אימצה את הדימוי של "בניו של אברהם

21 מתוך אתר האינטרנט של ישיבת פתח תקוה.

אבינו" הפועלים בתודעת "לך לך", על מנת להפיץ את האור הגדול של תורה המתגלה במערכות החיים. אחד התחומים הבולטים כאן הוא תחום כשרות המזון. לעומת הגישה החרדית, החותרת למילוי צרכיה הפרטיים על ידי הקמת מערכי בד"צים לפי חלוקה סקטוריאלית, התוותה הרבנות הראשית קו שמאפשר להכיל את מקסימום היצרנים והצרכנים, וזאת על ידי בחירת מדיניות של הקלה ולא החמרה. לדוגמה, כשכיהן הרב עמאר, הרב הראשי לישראל, כרבה של תל אביב הוא ביקש לתקן את מערכת הכשרות בהתאם לשיטת ה'בית יוסף' שמחייב לפקח על עבודת גויים באופן שוטף ותמידי. עד מהרה התברר לו שאם ידרוש מכל בעלי העסקים להעמיד משגיח יהודי באופן קבוע, יצא שכרו בהפסדו. הרבה מאוד בעלי עסקים שמוכנים היו להיכלל במערכת כשרות רגילה יוותרו על כך ויהפכו להיות חסרי כשרות לחלוטין. בהתייעצות עם מורו ורבו, הרב עובדיה יוסף, החליט הרב עמאר להשאיר את המערכת בחלוקה שבין כשרות רגילה, המסתפקת בשיטת הרמ"א ומקפידה רק על הדלקת האש על ידי יהודי, ובין כשרות "מהדרין", שבה מקפידים (בין שאר ההקפדות) על עמדת ה'בית יוסף'.²² כחלק מתהליך ההתחדדות של זרמים בציונות הדתית קם ארגון "כשרות" ובצעד חסר תקדים פרסם דו"ח המערער את כל מערך הכשרות בירושלים, כדי לחזק את הכשרות ולהופכה ל"מהדרין". זוהי בעיניי דוגמה למהפכה שעוברת הציונות הדתית שבהגדרתה הראשונית מבקשת לקבל אחריות לכלל ישראל, ובמהלך של "התחזקות רוחנית" הופכת להיות כאחד הברד"צים ברחוב החרדי. הדברים נכונים גם לגבי השמיטה, כשמתוך הציונות הדתית באו קולות "לחיזוק השמיטה המהודרת" וערערו את היתר המכירה. התוצאה היא ביזוי קדושת שביעית, שכן תוצרת נמכרת באופן רגיל, מלבד תוספת של הערה קטנה על האריזה המציינת שהתוצרת קדושה בקדושת שביעית (ראו לדוגמה את היינות של "כרמל מזרחי"). רבבות יהודים תמימים שאינם מודעים לקדושת השביעית של התוצרת עוברים בהיסח הדעת על האיסור בזמן שהיה אפשר להצילם בקלות על ידי היתר המכירה. הכלל שצריך להנחות את הפסיקה הציונית הוא קבלת אחריות לכלל הציבור ומתן מענה לצורכי הרוב ולא חיפוש אחר מילוי רצונן של קבוצות קצה.

6. מנהיגות רבנית מודרנית

רבים מהמחנה הציוני-הדתי, בערים וכיישובים, מזדהים עם עקרונות הזרם המודרני של שומרי התורה ומבקשים באמת לראות בהתחדשות הרוחנית שלנו. כך הם מנהלים את חייהם הפרטיים והמשפחתיים. פעמים רבות מוצאים אנשים אלו את עצמם במבוכה כשהבן או הבת חוזרים ממוסדות החינוך התורניים שלנו ובפיהם תורה חדשה, המדברת על שלילת תרבות, על יחס מנוכר לערכים שהבית מושתת עליהם ועל הסכנה שבפתיחות המשודרת בבית ההורים. נוצר נתק רוחני בין הקהילות ובין חלק ממערכת החינוך. אותו ציבור המזדהה באורחות חייו עם הרעיונות שהזכרתי אינו דורש בתוקף מנהיגות רוחנית המתאימה לדרכו. ובכל זאת – יש תקווה. דור חדש של מנהיגות רוחנית גדל.

22 עמדתו של הרב עובדיה יוסף מבוררת בשו"ת יחוה דעת, חלק ה, סימן נד, ובה הוא מראה שגם למסורת הספרדים ניתן להסתמך על שיטה זו.

מקצתו חשוף לתרבות המודרנית, יונק ממנה ומפנים את חלקיה היפים בתוך עולמו הרוחני. ההתנגדות התוקפנית לכל מה שיש לו ריח של אקדמיה הפכה להיות נחלתן של קבוצות מיעוט בהנהגה הרוחנית הציונית. יותר ויותר ישיבות מפגישות את מוריהן עם פירות המחקר, וממפגש תרבויות זה יוצא עולם התורה עשיר ומעשיר. מנהיגות זו יוצאת אט-אט לשווקים ולרחובות, והעולם לומד להכיר שאפשר לפגוש רבנות אחרת: מתקשרת ומחוברת להוויית החיים התרבותיים במלואם. מפגשים אלו, שילכו ויגברו, יעצימו את מעמד הרבנים בעיני קהילותיהם ואת מעמדה של התורה בחיי המעשה.

7. הערת סיום: פסילת תרבות הפסילה

לפני זמן מה ערכתי חופה באחד מגני האירועים במרכז הארץ. חתונה ישראלית רגילה, זוג חילוני שמבקש להיות מחובר למסורת אבותיו ובוחר להתחתן כדת משה וישראל. שום בקשות מיוחדות לא היו להם, לא מסירת טבעת מהכלה לחתן, לא שבע ברכות על ידי נשים, לא חידושים אחרים – הכול פשוט ומסורתי. בדרכי למכונית לאחר החופה עצר אותי אדם, ופנה אליי בזהירות:

“כבוד הרב, מותר לשאול שאלה? האם זו הייתה חופה רפורמית?”

“למה אתה שואל? זו הייתה חופה רגילה לגמרי”, ענית.

“פשוט הבנתי את כל מה שנאמר שם, דיברת בישראלית”, השיב היהודי.

הרבה אפשר ללמוד מדיאלוג זה, אך כאן לא באתי אלא להפנות את תשומת הלב לטרגדיה של היהדות הדתית. כדי להיות “אורתודוקסי”, בעיני אותו יהודי ישראלי

חילוני, צריך להיות לא מובן, לא רלוונטי, לא ידידותי. יהודי “אורתודוקסי” אמור לשמר במחשבתו, בלבושו, בשפתו ובהתנהלותו את היהדות “המקורית”, לא זו המדברת עברית ישראלית, לא זו המעודכנת בחיי המעשה, אלא זו המשמרת את חיי בית הכנסת של אירופה, את הניגון של בית סבא, את המראה של העיירה. זוהי “יהדות”. הציונות הדתית נמצאת זה שנים בכל החזיתות במדינה אך אינה נקלטת כ“דבר האמיתי”. כל אחד מאתנו מכיר את המשפט

השחוק שנאמר לו מאות פעמים: “הדתיים הם כך וכך... אתה אחר”. היהדות החרדית, מצדה, עושה ככל יכולתה כדי לאשש את הדימוי הזה. הסטיגמה והממשות מתחברות זו לזו באופן לא רע. היהדות החרדית התייחסה אל הציונות הדתית באיבה גלויה וראתה בה סכנה לקיומה של התורה. כל חידוש התפרש כ“רפורמה”. לא עניין את ההנהגה החרדית קיומם של זרמים פנימיים בתוך התנועה הדתית-לאומית. עצם ההגדרה הלאומית כבר שללה את מעמדם של מאמיניה. דוגמה לחוסר הבחנה בין זרמים פנימיים בקרב הציונות הדתית אפשר לראות ביחס של רבנים חרדיים אל התנועה שמעוררת לעלייה להר הבית ובראשם רבני יש“ע. רבנים אלו מקוטלגים בתוך

**דוגמה לחוסר הבחנה
בין זרמים פנימיים בקרב
הציונות הדתית אפשר
לראות ביחס של רבנים
חרדיים אל התנועה
שמעוררת לעלייה להר
הבית ובראשם רבני יש“ע**

המחנה הדתי-לאומי כקבוצה המקפידה על קלה כחמורה. ובכל זאת, כשהתייחס הרב עובדיה יוסף אל פרסום העלייה להר, אמר כך:

...אלה רבני יש"ע שפירסמו כך, האם הם רוצים להיות רפורמים? שיגידו שזה רצונם! הרי זה מכשול לרבים. מספיק עוונות יש לנו. האם צריך להוסיף עוד עוונות לישראל. והיה חכם אחד לפני כשבעים שנה (כנראה שבא בגלגול רבני יש"ע) ורצה להתיר כניסה להר הבית, ורצה הגאון רבי יוסף ידיד לנדותו על כך עד שהשקיטו את הענין ותשקוט הארץ...²³

זוהי כמובן דוגמה קטנה למגמה כללית של מערכת פסילה כוללת. אפשר כמובן להוסיף לדוגמאות אלו את פסילת הרב דרוקמן בעיתונות החרדית תוך שלילת התואר "רב" משמו, את המאבק נגד מינוי הרב אריאל לרבנות הראשית ועוד כהנה וכהנה. לו הייתה המגמה הזאת נעצרת ביחסים שבין התנועה החרדית לתנועה הדתית-לאומית, היינו מחשים. אך מאמר זה נכתב בגין הפסילה הפנימית בתוך מחנה הציונות הדתית. הפסילה הזאת מעולם לא קירבה איש לעולמה של תורה, לא עצרה בעד רוחות של התבוללות, לא מנעה שנאת חינום - אלא הבעירה אש זרה. מותר לנו לדרוש בתוקף לעצור את המגמה הרעה הזאת ולטפח בתוכנו את תרבות המחלוקת שבה נותנים רשות זה לזה להקדיש ליוצרם - בנחת רוח.

23 דרשה משבת פרשת מטות-מסעי, תשנ"ז, מ' פרץ, משיעורי ראש"ל, רבינו עובדיה יוסף (שלושה חלקים) ירושלים תשנ"ו-תשנ"ח עמ' כא.